

Onderlegger transitiegroep Energie

Inleiding

Het OIM (www.overlegienm.nl) heeft tot taak vanuit de inhoudelijke vraagstukken de bruggen te helpen slaan tussen rijksoverheid en samenleving. Het OIM is gespecialiseerd in multi-stakeholder processen en onderscheidt drie kernactiviteiten:

1. **adviseren**: vanuit de samenleving meedenken met de rijksoverheid.
2. **co-creëren**: in netwerken OIM-producten ontwikkelen voor nationale opgaven.
3. **leren**: samen leren en nieuwe inzichten ontwikkelen.

Vanuit het OIM zijn, in vervolg op de OIM-werkconferentie eind 2016, vijf groepen geformeerd met een diverse samenstelling. Elke groep heeft daarbij een specifieke nationale opgave (transitie) tot het eigen aandachtsgebied genomen. Elke groep heeft in de periode januari-april 2017 een aantal analyses gemaakt en is op basis daarvan gekomen tot een aantal kernboodschappen en een set benodigde nationale maatregelen. Bij de totstandkoming van de adviezen is informatie ingewonnen bij - en van gedachten gewisseld met- verschillende ambtenaren van ministeries (IenM, EZ, BZK), provincies (Zuid Holland, Gelderland, Drenthe) en gemeenten (Utrecht, Amsterdam). De kernboodschappen zijn neergelegd in een brief aan de informateur.

Naast de kernboodschappen hebben de groepen verschillende 'onderleggers' opgesteld, met achtergrondinformatie bij de adviezen. Dit document bevat de kernboodschap en de onderlegger van de transitiegroep 'Energie', met de volgende deelnemers:¹

Transitiegroep 'Energie'

- ANWB
- APPM
- BodemenergieNL
- Dutch Research Institute for Transitions DRIFT
- Enexis
- Ennatuurlijk
- Escozon
- Netwerk Duurzame Dorpen
- Philips lighting BV
- Stichting Het Blauwe Hart
- Strukton
- The Cloud Collective
- TNO
- Twence B.V.

¹ Nederlandse Vereniging Duurzame Energie ondersteunt wel de kernboodschappen in de brief aan de informateur, en staat daar vermeld, maar heeft zich niet verbonden aan de onderlegger, en staat daarom hier niet vermeld.

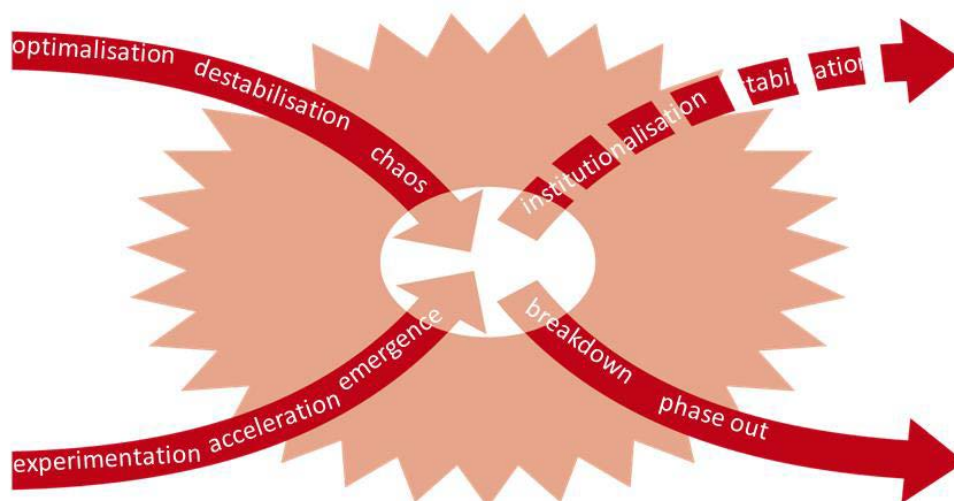

Urgentie van de energietransitie

De handtekeningen onder het akkoord van Parijs zijn droog, nu moeten we de daad bij het woord voegen. Er wordt veel gepraat over de energietransitie en de beweging naar een duurzame energievoorziening lijkt ingezet. Maar is het wel voldoende en snel genoeg? De urgentie van de energietransitie wordt zeker meer en meer erkend, zowel door maatschappelijke partijen als door de overheid. Maar de vraag is: wordt de urgentie door het nieuwe kabinet voldoende gevoeld om in beweging te komen en échte maatregelen te nemen die ervoor zorgen dat in 2050 de CO₂-uitstoot met 50% verminderd is ten opzichte van 1990 en zero emissie in 2100. Tezamen moet dit ertoe leiden dat aan het einde van deze eeuw de temperatuurstijging niet boven 2 graden Celsius uitkomt. De transitie naar duurzame energie is zo belangrijk, omdat fossiele energiebronnen eindig zijn en klimaatverandering voor veel grote problemen gaat zorgen (stijging temperatuur en zeespiegel, klimaatvluchtelingen, luchtverontreiniging, etc.). De kosten van het ophogen van de dijken en het uitkopen van bijvoorbeeld agrarische bedrijven die niet meer kunnen functioneren, zullen gigantisch zijn als er nog langer wordt gewacht. Door nu actie te ondernemen kunnen deze kosten voor een groot deel nog voorkomen worden. Het is daarom legitiem om deze middelen te investeren in verduurzaming van de maatschappelijke en economische infrastructuur, wat direct veel voordelen in werkgelegenheid, innovaties en nieuw perspectief voor de samenleving oplevert. Kortom, de keuze die nu voorligt, is of de komende jaren transitie-investeringen met hoge maatschappelijke rendementen of afwachten en kosten maken op het moment dat klimaatverandering de economische infrastructuur en leefomgeving vernietigt en adaptatiekosten levensgroot worden.

Het onvolhoudbare

Het huidige energiesysteem – het 'regime' - is onvolhoudbaar. Het is niet meer vol te houden en gaat vroeg of laat vastlopen. Dingen die niet meer vol te houden zijn, die vroeg of laat vast gaan lopen. Dat besef wordt breed gedeeld. Kenmerken van het huidige systeem zijn de grote afhankelijkheid van fossiele brandstoffen, klein aandeel groene energie, de macht ligt bij een beperkt aantal grote spelers, burgerinitiatieven kunnen (nog) niet echt een vuist maken, wet- en regelgeving zit vaak in de weg, en veel burgers zitten te slapen en steken hun kop nu nog in het zand...

©DRIFT

Om de transitie naar duurzame energie te kunnen voltooien, moeten de onvolhoudbare zaken afgebroken en vernieuwd worden, de kruising in de x-curve. De transitiegroep energie heeft de volgende onvolhoudbare zaken genoemd:

- Gebruik van fossiele brandstoffen;
- Economische groei ten koste van alles;
- Ontbreken (doorvertaalde) Rijksvisie op toekomstige rol energie in de samenleving;
- Grote economische banden tussen overheid en fossiele energie;
- Traagheid van het energiesysteem en gebrek aan snelheid van verandering;
- Energiebelasting onvoldoende gericht op 'de vervuiler betaalt';
- Te veel (inter)nationale focus op aanbod van energie;
- Niet nadenken over consequenties van consumptief gedrag;
- Twee speelveldenbenadering.

Toekomstvisie

De onderstaande drie ontwikkelde toekomstbeelden (2030/2050) zijn complementair aan elkaar.

'De Wereld'

Alles is met alles verbonden in deze wereld, waaronder veel verbinding tussen mensen en technologieën. Er moet een goede energiemix vanuit hernieuwbare bronnen komen: zon, wind, water, geothermie en biomassa als energiebron voor de hele wereld. Fossiele brandstoffen afbouwen naar nul. Als we dit goed doen, is de wereld blij, omdat met het oplossen van het klimaatvraagstuk ook andere vraagstukken (deels) worden opgelost. Bijvoorbeeld klimaatvluchtelingen. Het behalen van de klimaatdoelstelling heeft zelfs de potentie van wereldvrede in zich. Voorwaarde is wel dat er voldoende hernieuwbare energie en kansen voor iedereen zijn. Daarbij hoort zowel schaalvergroting (internationaal) als schaalverkleining (lokaal).

'Balans stad en platteland'

Het stedelijk gebied heeft een veel grotere energieopgave dan het buitengebied, maar onvoldoende ruimte om het energievraagstuk op te lossen. Het landelijk gebied heeft die ruimte wel en kan een belangrijke rol spelen. De stad kan niet zelfvoorzienend zijn en heeft daar een gelijkwaardige relatie met het platteland voor nodig. Dat vraagt tevens om een eerlijke verdeling van lusten en lasten, en lokaal zeggenschap. Lokaal maatwerk is key. Op landelijk niveau dienen netbeheerders te zorgen voor een stabiel netwerk voor landelijk transport tussen gebieden met aanbod van en vraag naar energie.

'Lokaal eigenaarschap'

Lokaal eigenaarschap waarbij het gaat om democratisering van energievoorzieningen en duurzame wijk economieën. Mensen geven samen vorm aan hun eigen leefomgeving, aan mobiliteit. Voorzieningen worden geconcentreerd, waardoor ruimte wordt gecreëerd. Een toekomstbeeld van goed met elkaar verbonden zelfvoorzienende wijken.

Integraal stappenplan energietransitie

In dit stappenplan zijn de conclusies van de bijeenkomsten voorzien van adviezen en uitgewerkt met concrete acties om deze adviezen te realiseren. Dit heeft geresulteerd in 10 adviezen met 23 actiepunten.

1. Van ambitie naar urgente opgave

Waar vroeger een ambitie de opgave stelde voor wet- en regelgeving kan nu gesteld worden dat de opgave van 'Parijs' vast staat en daarmee leidend is. Daaruit voortvloeiend kan worden geconcludeerd dat nieuw én bestaand beleid moet voldoen aan het mogelijk maken van die verplichting. De relatieve vrijblijvendheid van een ambitieniveau – dat niet zelden in de loop der tijd werd bijgesteld – is daarmee verleden tijd. De percentages en de periodes staan vast. De urgentie is duidelijk.

Advies

De komende jaren zal op veel niveaus een nieuwe transparantie nodig zijn om duidelijk te maken aan de samenleving in hoeverre de opgave op schema ligt. Hier ligt een duidelijke taak voor de rijksoverheid om alle informatie – ook op detailniveau – te verzamelen, te verwerken en openbaar te maken. Elk voornemen van lagere overheden, organisaties, bedrijven en burgers moet aan de stand van zaken getoetst kunnen worden. Dit is een permanent en continu proces; er kan niet met een tweejaarlijkse rapportage worden volstaan. Breed maatschappelijk inzicht in effecten van gedrag is nodig.

Actiepunten

1. Werk aan een model waarin handelen (consumeren, produceren, activiteiten) wordt gerelateerd aan individuele opgaven. Dit geldt niet alleen voor bedrijven maar zeker ook voor burgers. Daarbij kan door het model inzichtelijk gemaakt worden wat de consequenties zijn van wel of niet handelen.
2. De overheden geven hierin het voorbeeld door continue te rapporteren over de effecten van het gevoerde beleid. Dit gaat in publieksfuncties tot op detailniveau.
3. Duidelijke communicatie vanuit alle overheidslagen is daarbij essentieel. Een publiekscampagne die een bereik en effect heeft als de Bob-campagne vertaalt in begrijpelijke taal de individuele opgave naar alledaags handelen.

2. Van projectsubsidie naar Deltaplan

De energietransitie vraagt om consistent beleid voor de komende decennia (minimaal 2 decennia). Alleen dan hebben ondernemers, bedrijven en burgers de zekerheid om ook zelf te kunnen investeren in de energietransitie. Sterker nog, juist door een ander, langjarig perspectief te bieden, zullen nieuwe bedrijven, oplossingen en innovaties opbloeien. Omdat het een proces gaat worden van permanente en draagvlakvorming voor soms vergaande maatregelen kan niet volstaan worden met ad hoc sturing, maar zal een entiteit, in een continu proces, de inzet van middelen gaan optimaliseren én coördineren. Deze taak heeft raakvlakken met zeer grote opgaven in innovatie en infrastructuur die in Nederland eerder zijn ondernomen.

Advies

Stel een klimaatcommissaris aan met vergaande bevoegdheden, te vergelijken met de Deltacommissaris.

Actiepunten

1. Ontwikkel een klimaatautoriteit met democratische legitimiteit die toeziet op de uitvoering van de internationaal afgesproken doelstellingen die onder leiding staat van de klimaatcommissaris.

2. Richt een taskforce op die de voorgestelde adviezen meeneemt in de ontwikkeling van de nieuw op te richten autoriteit waar de klimaatcommissaris de leiding over zal nemen.

3. Van twee naar drie speelvelden

In de huidige dialoog tussen grote bedrijven en overheid moet een volwaardige plek gereserveerd worden voor coalities van burgers en kleine ondernemers als derde speler aan tafel. Niet alleen in omgevingsvraagstukken zullen groepen burgers betrokken worden bij de opgaven die voor liggen. Juist door middel van gedragsveranderingen in handelen en consumeren. De sociale implicaties die technologische verduurzaming met zich meebrengt zullen van te voren geïnventariseerd worden en vervolgens in een maatschappelijk debat worden besproken om gedragen vorm te geven aan maatschappelijke veranderingen.

Advies

De ontwikkeling van groepen burgers rond duurzame thema's dient ondersteund te worden om dit debat te kunnen voeren – lokaal, regionaal, landelijk. Organiseer het signaleren van adviezen van onderop ter verbetering van huidige regelgeving en subsidieregels.

Actiepunt

Werk bij nieuw beleid in het 'midden' – door middel van het geven van ruimte van zowel topdown als bottom-up input.

4 Van sectoraal naar integraal vraagstuk

De energietransitie is een maatschappelijke, economische, ecologische en technologische opgave. Het besparen op energieverbruik, het verminderen van gebruik van fossiele brandstoffen en het opwekken van duurzame energie hebben effecten ook buiten de traditionele energiesector. Denk aan de impact op het landschap, de mogelijke vroegtijdige afschrijving van bestaande infrastructuur en nieuwe infrastructuur voor decentrale opwekking, distributie en gebruik. Dit vraagt om het aan tafel nodigen van nieuwe stakeholders en een andere transparantere vorm van governance, naast de huidige structuur.

Advies

Neem als landelijke overheid de regie om duidelijkheid te verschaffen over de rol van verschillende stakeholders in het integrale vraagstuk – wie is verantwoordelijk voor welk deel van de opgaven?

Actiepunten

1. Breng de belangrijke stakeholders op de verschillende niveaus in kaart.
2. Ontwikkel gezamenlijk een open model van governance.
3. Implementeer en controleer de resultaten met betrekking tot de opgave.

5 Van bestemmingsplan naar Omgevingswet

Het complexe en integrale karakter van de energietransitie vraagt om maatwerk op elk gebied. De Omgevingswet biedt in potentie de structuur om op basis van de driespeelveldenbenadering een integrale afweging in de fysieke omgeving te maken voor de transitie naar duurzame energie. Dit moet echter nog beter worden verankerd in de Omgevingswet dan nu het geval is.

Advies

Maak klimaat en energie beleid een nationale randvoorwaarde voor alle ontwikkelingen binnen de omgevingswet. Zorg dat in de Omgevingswet voldoende aanknopingspunten zijn om dynamische, snelle en tijdelijke (circa twee decennia) processen mogelijk te maken – met name op het gebied van sociale acceptatie en democratische besluitvorming.

Actiepunten

1. Ontwikkel experimenten binnen de omgevingswet die uitvoering geven aan de voorgestelde integrale transitie methode en zorg voor perspectief op uitvoering van deze experimenten.
2. Zorg er voor dat binnen het kader van de Omgevingswet geslaagde voorbeelden en experimenten rond de energietransitie ter lering verspreid worden.
3. Gebruik het instrumentarium van de Omgevingswet voor het publiek maken van de voortgang van de energietransitie-opgave. Zowel op detailniveau als landelijk.

6 Van achterstand naar voorsprong

Door consistent en fors in te zetten op onderzoek en innovatie gericht op implementatie binnen de integraliteit van de energietransitie kan Nederland internationaal toonaangevend worden in de energietransitie naar een toekomstbestendige economie en maatschappij.

Advies

De urgentie en complexiteit van de gewenste oplossingen maken dat een integrale, gecoördineerde benadering van onderzoek en innovatieondersteuning van groot nut is. Technologische innovaties hebben sneller maatschappelijke acceptatie nodig. Nieuwe inzichten op deze sociale processen zijn nodig. Inventariseer en betrek bestaande maatschappelijke projecten in dit onderzoek. In de uitvoering zal met o.a. sociale apps deze innovatie een boost kunnen krijgen. Dit is veel, maar noodzakelijk werk.

Actiepunt

Stel meerjarig een substantieel beschikbaar voor integraal onderzoek waarbij concrete voorbeelden en nieuwe innovaties worden ontwikkeld.

7 Van wingewest naar win-wingewest

De ene regio in Nederland heeft meer mogelijkheden om duurzame energie op te wekken dan de andere. Het is belangrijk de opbrengsten van de opwekking van duurzame energie ten goede te laten komen aan de regio waar deze energie wordt opgewekt om de lasten en de lusten in balans te brengen en te houden.

Advies

Zorg voor deze balans tussen regio's, tussen stad en platteland, maar ook tussen bevolkingsgroepen om ongelijkheid te voorkomen. Het sturen op eerlijke verdeling in regio's en op lokaal niveau zal nieuwe modellen van acceptatie en participatie vragen.

Actiepunten

1. Bevorder het ontwikkelen van lokaal eigenaarschap / governance modellen.
2. Vergroot het handelingsperspectief voor lokale (burger)collectieven en initiatieven.
3. Experimenten met nieuwe democratische consensusvorming

4. Bevorder (open source) kennis delen rondom digitale instrumenten.

8 Van lokaal naar internationaal en weer terug

Door schaalvergroting en privatisering is de afstand tussen productie en consumptie van energie steeds groter geworden van gemeentelijk energiebedrijf naar multinational. Verduurzaming van de energievoorziening vraagt om een netwerk van kleinere installaties. Daardoor wordt de energievoorziening meer regionaal en lokaal georiënteerd. Om de energietransitie tot een succes te maken moet, er naast de huidige structuur, de energieproductie en uitvoering van (collectieve) besparingsmaatregelen weer lokale wortels en eigenaarschap kunnen krijgen.

Advies

Stimuleer en ontwikkel met lokale overheden regionale energietransitie bedrijven die publieke middelen kunnen inzetten voor publieke en maatschappelijke opgaven. Om hier uitvoering aan te kunnen geven is het van groot belang dat deze nieuwe entiteiten binnen Europese en landelijke wetgeving kunnen opereren.

Actiepunt

Onderzoek de mogelijkheden tot het toewijzen van de status van Dienst van Algemeen Economisch Belang voor deze transitiebedrijven.

9 Van blauwdrukplanning naar scenariodenken

De inzichten en technische ontwikkelingen op gebied van duurzame energievoorziening veranderen razend snel. Een masterplan is bij voorbaat achterhaald. Belangrijker is om in een continu proces middels scenario's onderscheid te maken tussen zeker- en onzekerheden, zodat no regret investeringen al dan niet versneld kunnen worden gedaan en waardeverlies kan worden voorkomen.

Advies

Maak inzichtelijk per techniek binnen welke periode (technische) afschrijvingen zullen plaatsvinden. Zorg voor flexibele beslismomenten en scenario's in bestaande en nieuwe investeringen om nieuwe technieken te implementeren.

Actiepunt

Stel deze kennis gericht ter beschikking aan de voorgestelde stakeholders binnen de energietransitie en de eventueel daaruit voorkomende entiteiten.

10 Van specifieke regels naar integraal beleid

De voorstaande opgave vraagt om passende en efficiënte werking van bestaande en nieuwe regelgeving. Door duidelijke afspraken binnen de omgevingswet uit te werken worden verschillende partijen verantwoordelijk voor diverse aspecten aan elkaar. Dit vraagt om een nieuwe werkwijze waarin de opgave en de maatschappelijke kosten en baten in balans moeten zijn. Dit gaat niet alleen om de financiële investeringen in de transitie maar ook om de maatschappelijke effecten van het duurzame beleid. Hierbij moet een duidelijk inzicht zijn in de ontwikkeling van maatschappelijke acceptatie of weerstand bij het uitvoeren van bepaalde maatregelen.

Advies

Zorg dat alle regels, die nu elk een eigen gesegmenteerde dynamiek hebben, binnen het nieuwe model van de energietransitie elkaar versterken en op elkaar aansluiten.

Actiepunten

1. Alle (belasting)maatregelen rond energie dienen te worden doorgelicht op de klimaatdoelstellingen.
2. Creëer een belastingmodel dat publieke duurzame infrastructuur voor de verschillende partijen toegankelijke maakt en die besparing van energie faciliteert.
3. Negatieve incentives, zoals de energiebelastingsschijven en op geïnstalleerd vermogen gebaseerde subsidies moeten tegen het licht gehouden worden, om innovaties meer kansrijk te maken.
4. Creëer een model voor de maatschappelijke en sociale effecten van voorgenomen klimaatbeleid.